

WORTEL VAN DE ETHIEK

CRISIS VAN HET CHRISTELIJKE MONOTHEÏSME

ESSAY

C. J. RIJNVOS

WAARHEID IS ALTIJD HET STERKSTE ARGUMENT
SOPHOCLES

HET VERLEDEN, HET HEDEN EN DE TOEKOMST VAN HET KATHOLICISME en het RELIGIEUS PERSPECTIEF – beide zijn online beschikbaar – is dit essay de voltooiing van een trilogie als het resultaat van een aldoor, soms schoksgewijs, voortschrijdend theologisch inzicht. Bescheidenheid en waarheid zijn daarbij de inhoudelijke beginselen van de theologie. Zij zijn noodzakelijk, maar onvoldoende. Tevens zijn procedureel-ethische beginselen ter omschrijving van waarheid onmisbaar. Als uitgangspunt hiervoor gelden de regels van de logica die inleidend zijn omschreven in HET VERLEDEN..... Zij kunnen summier worden aangeduid als aanvaarding van logische consistentie. Deze is de afwezigheid van alternatieve tegenstellingen tussen verbonden aangelegenheden. Zo zal de theologie met bescheidenheid, waarheid en logische consistentie paradigmatisch verankerd, fungeren als de wetenschap van het goddelijke. Het schrijven van een essay ter denkbeeldige aanduiding van de weg van de theologie als wetenschap van het goddelijke is vergelijkbaar met het besturen van een auto. Om op de rechte weg te komen en te blijven, hetgeen bij de theologie strikt nodig is, dient vergelijkend gesproken, de chauffeur nauwlettend door de voorruit te kijken. Tevens kan af en toe een blik in de achteruitspiegel niet worden gemist. De blikken voor- en achteruit vormen bewustzijn als verbinding van geheugen en verwachting. Deze twee ontstaan nú als een aldoor opschuivend actueel moment dat nauw verbonden in het geheugen blijft als gisteren van morgen en in de verwachting als morgen van gisteren. De mensen leven niet slechts in deze opschuiving, maar als resultaat van hun herinnering en verwachting, zijn zij deze ook. Daarom is het, inleidend gezegd, niet zo dat is tijd waarin iets gebeurt. Omgekeerd: gebeurtenissen vinden plaats en daarom is tijd. Gebeurtenissen die wij vanuit nu als een aldoor opschuivend actueel moment ons herinneren en verwachten, zijn de grenzen van de chronologische tijd. Dit is TE oftewel tijd volgens Exiguus, tijd die wij aangeven met klokken en kalenders. Geheel apart kent het christendom TA (tijd van Augustinus). Maar die kan nu even buiten nadere beschouwing blijven.

POLYTHEÏSME

Tijdsbesef is kenmerkend voor de mensheid. Zo bestonden in het polytheïstische Griekenland specifieke tijdgebonden opvattingen volgens welke mensen tot voor hen abnormale en aldus goddelijke prestaties in staat zijn. Hercules werd aangeduid als een held die, menselijk gesproken onmogelijke en daarom goddelijk genoemde, twaalf werken moest uitvoeren. Men beoordele dit momenteel niet minachtend negatief. Het is beter te pogen de situatie waarin onze voorouders leefden te beoordelen met steeds in het achterhoofd de vraag: Zouden wij het in die dagen beter hebben gedaan dan zij? Het is op zijn minst gewenst – momenteel zoals de Erasmus Universiteit doet met de Griekse god van de gezondheid Asklepius - onbevooroordeeld, ten minste indicatief, verantwoord met respect de situatie te begripen. Dat is concreet met uitbreiding van het voorbeeld mogelijk.

Volgens een tijdgebonden religieuze opvatting was Hercules in het bezit van een bijzondere boog en daarbij behorende pijlen. Zonder dit wonderwapen kon volgens Philoctetes, erfgenaam van Hercules, conform een openbaring aan de gevangen genomen Trojaanse ziener Helenus, Troje niet door Griekenland worden ingenomen. Daarom zond Agamemnon in het laatste jaar van de Trojaanse oorlog strijdkrachten, - geen zorgen, dit verhaal is mythisch - naar het eiland Lemnos om Philoctetes de boog afhandig te maken. Hierbij past het volgende citaat:

Philoctetes is a mythological character from the Greek tragedy by Sophocles, a warrior who was on his way to the Trojan War when a serpent bit him. The smell of his wound was so noxious that he was left on the island of Lemnos and ostracized by his countrymen. When the war started, Cassandra, the seer, said that without the bow of Heracles, which is only possessed by Philoctetes and which he inherited from his father, the war could not be won. Many believe that it's the Trojan Horse that is the key to winning the war, but actually it's the bow of Heracles as deus ex maxima (een verschijning komend op een hijskraan dat zorgt voor de oplossing van een probleem dat tot dusver onoplosbaar leek). So the Argives (inwoners van, een oude stad in Griekenland) have to humbly go back to Philoctetes and ask him to rejoin them. At first he says no. From all the pain that you have given me, even if I could regain my redemption, even at the cost of reconstituting my own existence. Eventually, there is a deus ex maxima that comes in to relieve him of the burden of this decision, and so the Argives regain the bow and eventually go on to win the war.

PROLOOG

Het verhaal speelt zich dus af tijdens de Trojaanse oorlog en een orakel heeft voorspeld, dat Philoctetes met zijn boog en de daarbij behorende pijlen naar Troje moet komen. Hij zal daar genezen van eerder opgelopen verwondingen aan zijn voet. Hij zal tevens roem vergaren als veroveraar van Troje. Odysseus en anderen hebben Philoctetes echter – vanwege de genoemde verwondingen – negen jaar eerder op het eiland Lemnos achtergelaten en daar is hij nog steeds. Nu moet Odysseus hem vanwege het orakel terughalen. Dat is vanzelfsprekend een lastige zaak. Philoctetes zit uiteraard vol wrok jegens Odysseus die hem achterliet op Lemnos. Daarom neemt hij niet hem maar Neoptolemos – de zoon van de grote Griekse held Achilles – mee en instrueert hem om Philoctetes over te halen mee te gaan naar Troje. Neoptolemos mag daarbij alle nodig geachte middelen gebruiken. Odysseus kennende doelt hij hierbij op list en bedrog. Gaandeweg groeit bij Neoptolemos weerstand tegen de instructie van Odysseus, in de zin van : zo iets doe je niet. Blijf toch fatsoenlijk. Dat is de houding van een moreel eerlijke jongeman. Mede door ingrijpen van de goden zelf (zijn zij altijd wel vroom en eerlijk?) accepteert Philoctetes uiteindelijk zijn opdracht en gaat Neoptolemos met hem mee.

Het klinkt zo mooi. De dramatische handelingen in de tragedie zullen volgens de auteur Sophocles voor Philoctetes betekenen dat zijn voet zal genezen van de opgelopen verwondingen. Voorts zal hij roem vergaren als veroveraar van Troje. Maar elk licht heeft zijn schaduw. Agamemnon en Odysseus hebben zoals gezegd Philoctetes – vanwege de genoemde verwondingen – negen jaar eerder op het eiland Lemnos achtergelaten. Nu moet Odysseus hem vanwege het orakel terughalen en dat wordt een lastige zaak omdat Philoctetes vol wrok zit jegens Odysseus in verband met het in barre eenzaamheid achterlaten op Lemnos. Daarom neemt Odysseus, geraffineerd als altijd, Neoptolemos – de zoon van de grote Griekse held Achilles – mee en instrueert hem Philoctetes over te halen om mee te gaan naar Troje. Gaandeweg zien we Neoptolemos als tegenvoeter die begrijpt dat, als hij zou doen wat Odysseus vraagt, hij zal groeien naar een potentiële bedrieger. Maar is een moreel hoogstaande eerlijke jongeman daartoe wel bereid?

In het voorspel verschijnen Odysseus en Neoptolemos op het toneel. Ze zijn aangekomen op het eiland Lemnos waar de gewonde en wrokkende Philoctetes verblijft. Odysseus en Neoptolemos gaan naar de grot van Philoctetes. Deze is echter niet aanwezig. Nadat Neoptolemos op verzoek van Odysseus een dienaar op verkenning gestuurd heeft – Odysseus wil namelijk niet graag verrast worden door een plotseling terugkerende Philoctetes –, probeert Odysseus Neoptolemos te bewegen de handboog van Philoctetes in zijn bezit te krijgen. Volgens Odysseus zal dat door list en bedrog moeten geschieden, maar Neoptolemos voelt daar niet veel voor. Hij is eerlijk en rechtschapen en houdt niet van bedrog. De sluwe Odysseus weet Neoptolemos echter zo te bespelen dat hij uiteindelijk toestemt. Dan verdwijnt Odysseus en daarvoor heeft hij een reden. Als Philoctetes hem immers zou zien, zou hij hem zonder aarzelen doden. Een koor van matrozen – de bemanning van het schip van Neoptolemos en Odysseus – waarschuwt Neoptolemos dan dat Philoctetes in aantocht is.

BEDRIJVEN I EN II

Philoctetes verschijnt op het toneel. Hij ziet Neoptolemos en diens matrozen en vraagt wie ze zijn. Neoptolemos vertelt Philoctetes dat hij uit Troje komt en op de terugweg is naar Griekenland. Philoctetes vertelt Neoptolemos dan wat hem overkomen is, zoals reeds geschetst, en hoe hij door Odysseus op het eiland achtergelaten is. Neoptolemos gaat mee in de haat van Philoctetes en vertelt dat hij ook door Odysseus bedrogen is. Odysseus eigende zich immers de wapens van Neoptolemos' vader Achilles toe. Neoptolemos wint daarmee de sympathie van Philoctetes, die hem daarna bijna constant aanspreekt met “mijn zoon”. Philoctetes vraagt Neoptolemos vervolgens of hij met hem mee mag op zijn schip terug naar huis. Neoptolemos stemt daarin toe. Dan verschijnt een koopman die het – ook vooraf geconstrueerde – verhaal vertelt dat Odysseus onderweg is naar Lemnos om Philoctetes mee terug te nemen naar Troje, omdat daar zowel Philoctetes als zijn handboog nodig zijn om de overwinning te behalen op de Trojanen. Philoctetes wil dan snel met Neoptolemos vertrekken voordat Odysseus er is. Alvorens ze vertrekken, gaan Philoctetes en Neoptolemos nog de grot van Philoctetes binnen om daar enkele spullen op te halen.

In het tweede bedrijf krijgt Philoctetes in zijn grot enkele pijnaanvallen vanwege zijn gewonde voet. Hij vraagt Neoptolemos zich over zijn handboog te ontfermen omdat hij na een pijnaanval meestal overmand wordt door slaap en hij niet wil dat Odysseus zich in die tussentijd wellicht meester maakt van zijn boog. Neoptolemos stemt toe. Ook vraagt Philoctetes Neoptolemos niet stiekem weg te gaan als hij eenmaal in slaap gevallen is. Neoptolemos belooft dat eveneens.

BEDRIJF III

Philoctetes wordt wakker. Zijn pijn is voorbij. Hij stelt tot zijn tevredenheid vast dat Neoptolemos er nog steeds is. Maar hij ziet ook dat Neoptolemos in tweestrijd verkeert en vraagt hem wat er aan de hand is. Na enige aarzeling vertelt Neoptolemos dat hij opdracht gekregen heeft van de Grieken uit Lemnos om zijn handboog aan Philoctetes te retourneren. Maar Neoptolemos wil die niet afgeven. Philoctetes wordt boos en beklagt zich over zijn lot. Neoptolemos komt daardoor tot inkeer en wil Philoctetes zijn boog teruggeven. Maar dan springt Odysseus achter de rotsen vandaan en Philoctetes begrijpt dat Odysseus achter het gehele gebeuren zit. Odysseus geeft aan, dat Philoctetes met hem mee moet naar Troje. Dat is nu eenmaal zo door de goden beslist. Philoctetes wil dan wanhopig van de rotsen springen, maar twee dienaren van Odysseus verhinderen dat. Philoctetes overlaadt vervolgens Odysseus met verwijten, maar deze verdedigt zich door te zeggen dat hij handelt zoals de situatie dat vereist. Odysseus en Neoptolemos vertrekken met de handboog naar het schip en laten Philoctetes achter. Philoctetes zal daar genezen van de eerder opgelopen verwondingen aan zijn voet en roem vergaren als veroveraar van Troje. Agamemnon en Odysseus hebben Philoctetes echter vanwege de genoemde verwondingen – negatieve ervaringen vergeten de mensen niet snel; littekens verdwijnen nooit en doen blijvend pijn – negen jaar eerder op Lemnos achtergelaten. Uiteindelijk wil Odysseus Philoctetes wederom op het eiland achter laten. Odysseus en Neoptolemos vertrekken met de handboog naar het schip en laten Philoctetes achter. Deze ziet de dood in de ogen, want zonder boog kan hij zich geen voedsel verschaffen. Het koor van matrozen raadt hem aan mee te gaan met Odysseus en Neoptolemos maar Philoctetes weigert dat hardnekkig en strompelt zijn grot binnen.

NASPEL

Neoptolemos beseft dat hij met zijn weigering de boog terug te geven, oneerlijk is geweest tegenover Philoctetes. Hij heeft daar spijt van en wil Philoctetes de boog teruggeven. Odysseus is daar fel op tegen, maar kan Neoptolemos niet tegen houden. Neoptolemos keert terug naar de grot van Philoctetes en spreekt hem aan. Uiteraard is Philoctetes achterdochtig, maar als hij zijn handboog inderdaad terugontvangt van Neoptolemos, is hij dolgelukkig. Odysseus probeert de teruggave op het laatste moment nog te verhinderen maar dat mislukt. Philoctetes wil hem zelfs doden met zijn handboog maar Neoptolemos verhindert dat. Vervolgens vlucht Odysseus. Neoptolemos legt Philoctetes uit dat als hij met hem mee naar Troje gaat zijn voet zal genezen en hij vervolgens met zijn boog grote roem zal oogsten. Philoctetes laat zich echter niet ompraten. Dan verschijnt Heracles als een “deus ex maxima” - een hijskraan van waaruit iemand een oplossing brengt voor een tot dusver onoplosbaar geacht probleem - en vertelt Philoctetes dat het de wens van Zeus zelf is dat hij naar Troje gaat. Daar zal zijn voet genezen en zal hij ook de Trojaanse prins Paris met zijn handboog doden. Vervolgens zal Troje vallen en hem daardoor grote roem bezorgen. Philoctetes ziet dan in, dat zich verzetten tegen de wil van de oppergod Zeus zinloos is en geeft toe. Hij gaat met Neoptolemos mee naar Troje.

AFSCHEID VAN HET POLYTHEÏSME

“Wij zijn vrij” zeiden Grieken polytheïstisch volgens historici. Dat werd in de oudheid wel duizend maal gezegd in officiële speeches van veldheren en door representanten van de overheid in liederen en drama's. Ontdaan van franje betekende deze verklaring "wij zijn polytheïstisch vrije burgers". Zij heeft in hedendaagse optiek een specifieke inhoud. Zoals is uiteengezet in HET VERLEDEN .... was vooral vanwege een beperkt kritisch vermogen en een hoge graad van analfabetisme een telbare omschrijving

van god genoemde wezens nog vrijwel onmogelijk. Daarvoor hadden goden nog te weinig gemeenschappelijk. Voor zover dit strijdend geschiedde, gebeurde dat voornamelijk onder een aanvoerder die behoorde tot een bepaalde stam. Gaandeweg kwam hierin verandering met militair optreden onder een eenhoofdige leiding. Zo werden in de naam van een god religieuze oorlogen gevoerd als gevechten op leven en dood. De uiteindelijke winnaar triomfeerde in christelijke optiek op de aarde en in de hemel. Hij was en is nog zo aanwezig in gebeden en gezangen als de heer der heerscharen.

Het voorgaande duidt op religie als veranderlijk evolutionair. Zo bracht het jodendom inventief wijzigingen met introductie van het monotheïsme (de leer volgens welke één god is) en Jaweh als de éne – vanaf nu met een hoofdletter – God. Het christendom sloot hierbij aanvankelijk aan, maar werd later zelfstandig met God als de Heer der heerscharen. Daarbij had deze God behoefte aan tijdrekening ter datering en programmering. Dat weten wij uit de geschiedenis van Julius Ceasar. Augustinus schreef in zijn Belijdenissen dat God als schepper van het heelal de tijd (TA) schiep. Met monotheïstisch machtsvertoon werd naar voren gebracht dat God de tijd schiep met de creatie van hemel en aarde als begin. Zij zal, zo werd gezegd, eindigen bij het Laatste Oordeel. Daarmee was de tijd een gecompliceerde aangelegenheid. De mensen weten niet wanneer de schepping plaatsvond en evenmin wanneer het Laatste Oordeel zal worden uitgesproken en uitgevoerd. Aldus zijn het begin en het einde van TA voor de mensen onbekend. Het monotheïstisch tijdsdenken heeft voor hen een geringe betekenis. Maar het werd wel met TA de tijdsbasis van het christelijk monotheïsme. De tijd in kwestie was er al voor Adam en Eva. Dat betekende: Eerst de tijd en dan de gebeurtenis. Maar dat klopte niet. Met een eeuwige rechte lijn, die duidt op afwezigheid van tijd, kan zij niet worden voorgesteld. Wij zijn intussen dankzij verbeterde kennis van tijd, goed functionerende uurwerken en mooie kalenders vertrouwd met TE (tijd volgens Exiguus - clock time) - die wel geschikt is voor herinnering, verwachting, datering en programmering van gebeurtenissen en zeggen: Eerst gebeurtenissen en dan de tijd.

CHRISTENDOM EN DE TIJD

Met de geloofsbelijdenis van Nicea, die werd vastgesteld in het jaar 325 en die nog steeds geldt, aanvaardden christenen dat één God algoed, almachtig en eeuwig is, want aan Zijn rijk komt geen einde. Nauw hiermee verbonden wordt door het christendom de zonde beschouwd als overtreding van de goddelijke wet. Zo is volgens deze religie de zonde een grens tussen God en de mensen. Daarbij wordt de christelijk geformuleerde wens van mensen aan God gelijk te zijn als zonde van hoogmoed - de zonde der zonden - genoemd. Bij het ontstaan van deze opvatting werd gezegd, dat Lucifer, een gezalfd cherub (een hemels wezen) een "toonbeeld van perfectie, vervuld van wijsheid alsmede volmaakt van schoonheid" is. Vanwege het voor Hem incorrect gedrag van de mensen veranderde God Lucifer in Satan, de vader van de leugens. Dat geldt, is gezegd, als een waarschuwing voor de mensen. Zij moeten zich wapenen tegen hoogmoed opdat zij niet verblind raken en met het eten van "de verboden vrucht" een prooi worden van de duivel voor zondig gedrag.

Voorgaand werd gezegd dat overtreding van goddelijke wetten een belediging is van God. Als een mens zondigt staat hij bij Hem in het krijt. De consequentie is duidelijk. In christelijke optiek kan een zonde slechts met ootmoedige erkenning ervan en aldus met oprecht berouw van de zondaar tegenover God in het reine worden gebracht. Is dit waar? Ter inleiding op het antwoord: Het is opvallend dat het ontwerp van het christendom, bijvoorbeeld met het "verboden vruchtverhaal" als mythische vertelling iets heeft van het polytheïsme. Maar tegelijk wordt gestreefd naar een goede, zelfs logisch correcte, gedachtegang. In aansluiting hierop zullen nu drie aangelegenheden kritisch aan de orde komen over thema's, waarbij het steeds gaat over verkondiging van onwaarheid ter verdoezeling van waarheid en geschiedenis. Daarbij is de toets voor een uitspraak betreffende waar versus niet waar, juiste geschiedschrijving en logische consistentie.

Het monotheïsme, i.c. het christendom, aanvaardt met de geloofsbelijdenis van Nicea (325), die begint met "Credo in unum Deo" en verder gaat met God is almachtig, terwijl het niet expliciet in twijfel trekt dat de mensen vrij zijn. Tevens staat in de Niceaanse geloofsbelijdenis dat het rijk van God geen einde heeft. Deze omschrijving is logisch inconsistent en bevat geen expliciete criteria voor geschiedschrijving. Ter nadere bespreking hiervan passen nog enkele inleidende opmerkingen. Het gaat om het een of het ander. God is almachtig, dus de mensen zijn niet vrij. Niemand kan een stap zetten als God er niet mee instemt. Of de mensen zijn vrij, maar dan is God niet almachtig. De mensen kunnen geheel zonder goddelijke instemming handelen. De eigenschappen betreffende almacht en vrijheid aanvaardt het christendom zoals deze zoëven zijn omschreven. Het blijft logisch inconsistent bij het onware: God is almachtig en de mensen zijn vrij. De verhouding is logisch tegenstrijdig en aldus onwaar. Zo werd en wordt waarheid betreffende onwaarheid verdrongen. De christelijke theoloog zegt: "De verhouding tussen God en de vrijheid is logisch inconsistent. Dat erken ik niet. Aldus is het voor mij waar dat de waarheid die ik in naam van het christendom verkondig, niet waar is". Dat mag ik zeggen, zo gaat de christelijke theoloog verder, maar je moet niet aan de grote klok hangen. Daarom verdoezel ik het voorgaande als een ambtsgeheim. Aldus vertolkt het christendom onwaarheid ter verdoezeling van waarheid. Dat moet een geheim blijven. Hierin schuilt een waarschuwing in de zin van: Past op gij christelijke theologen. Uw gedrag is bedenkelijk: Wer einmal lügt dem glaubt man nicht, auch wenn er gleich die Wahrheit spricht. In de loop van de tijd komt alles aan het licht. Het is merkwaardig, maar tevens begrijpelijk, dat in de recente christelijke rapporten over de ontkerkelijking het voorgaande als een theologische fout van het christendom niet aan de orde komt. De absoluutheidsaanspraak is een blinddoek, die het christendom zichzelf heeft omgedaan. Maar, niet gehinderd door deze doek, zegt het christelijke geweten: Voor die fout moet u, christendom, een boete betalen en die zal hoog zijn. Dat is onverwacht en onthutsend. De absoluutheidsaanspraak verbiedt a priori fouten te erkennen. Speciaal voor het katholicisme betekent de aanspraak: Wij zijn zonder enige fout en daarom de volkomen ware religie. Eenieder mist de vrijheid om hieraan te twijfelen. Maar hier slaat het christendom de plank mis. Het realiseert zich niet dat het met zijn aanspraak de religieuze vrijheid niet kan onteigenen. Daarom is, als eerste in de rij van drie, de aanspraak slechts vertolking van onwaarheid (de aanspraak is waar) waarmee waarheid (de aanspraak is onwaar) wordt verdoezeld. Met onverkorte handhaving van de aanspraak komt het christendom dan ook van de regen in de drup. Wie van zichzelf zegt: ik maak nooit fouten gaat daarmee vooral voor zichzelf in de fout. Inleidend gezegd is de positie van de ene almachtige christelijke God wankel en wie meent dat hij staat moet er zorgvuldig op letten dat hij niet valt. De tijd is rijp voor het aanvaarden dat God geen getal is. Hij blijft dan als Deus absconditus zonder zichtbare aanduiding met een zelfstandig naamwoord, verborgen. De mensen kennen hem slechts met hun onmiddellijk weten betreffende Zijn eigenschappen. Daarmee gaan voorzichtig de gedachten in de richting van de wortel van de ethiek. Hierover kunnen, na hetgeen erover gezegd is in bijlage I van het RELIGIEUS PERSPECTIEF, nu enkele opmerkingen worden gemaakt.

In DIE NEUE ZÜRCHER ZEITUNG van 12 december 2005 verscheen een artikel over schaamte onder de titel: Wie konntest du tun was Du getan hast? ... Schämst du dich nicht? Ein philosophischer Versuch über das Gefühl der Scham und verbreitete Schlamlosigkeit. De auteur stelt deze vraag zonder zich af te vragen of hij de aangewezen persoon is haar zo te stellen. Dat is opmerkelijk want de kwestie raakt de essentie van het christelijk monotheïsme. Voor het katholicisme is de aangelegenheid traditioneel duidelijk. Schuld als oorzaak van schaamte - een zonde - moet worden beleden tegenover God, want als de Algoede is Hij beledigd. De zondaar moet naar de biechtstoel. Zo zal hij tegenover God en zichzelf weer in het reine moeten komen. Is dit juist? Nee, dat is niet juist. God staat buiten deze aangelegenheid. Hij heeft een andere betekenis dan het christelijke monotheïsme wil doen geloven. Het gaat in werkelijkheid om de pijnlijke, maar ook bevrijdende vraag die de zondaar, staande voor de spiegel met de hoop dat voor hem alles weer in het reine komt, als hij berouwwol eerlijk zegt: "Wie konnte ich tun, was ich getan habe?" Hier komen wij aan bij de wortel van de ethiek. Zij is, zonder dat een God daar iets mee te maken heeft, voor mensen die in de fout zijn gegaan, de enige weg om met zichzelf in het reine te komen.

THEMA II – DE VERLOOCHENING VAN PETRUS

Nu komt het tweede thema waarbij het gaat over verkondiging van onwaarheid ter verdoezeling van waarheid en de betekenis daarvan voor het weten betreffende de wortel van de ethiek aan de orde. Daarbij gaat het om de verloochening - een verklaring dat iemand of iets niet is - van Jezus Christus door Zijn apostel Petrus aan de orde. Terwijl Petrus beneden op een binnenplaats was, kwam een van de dienstmeisjes van de hogepriester voorbij. Toen ze Petrus bij het vuur zag zitten, keek ze hem aan en zei: "Jij was ook bij die Jezus van Nazareth!" Maar hij ontkende dat en zei: "Ik weet niet waar je het over hebt, ik begrijp echt niet wat je bedoelt". Hij ging naar buiten, naar het voorportaal, en er kraaide een haan (Marcus 14:66-68, NBV2004). Dat eerste hanengekraai was wellicht een waarschuwing voor Petrus. Hij kon zijn houding nog aanpassen maar hij deed dat niet. Hij was al te ver in het proces van zelfbescherming en verloochening. Toen het meisje hem daar weer zag, zei ze opnieuw, nu tegen de omstanders: "Hij is een van hen!" Maar hij ontkende het weer. En al gauw zeiden ook de omstanders tegen Petrus: "Je bent wel degelijk een van hen, jij komt immers ook uit Galilea." Maar hij begon te vloeken en zwoer: "Ik ken die man over wie jullie het hebben niet!" En meteen kraaide de haan voor de tweede keer (Marcus 14:69-71, NBV2004). De Heer draaide zich om en keek Petrus aan en toen herinnerde Petrus zich de woorden van de Heer (Lucas 22:61, NBV2004). De bittere waarheid drong eindelijk tot Petrus door dat hij door zijn verloochening het lijden van zijn Heer alleen maar verergerd had. Wat schaamde hij zich. Dit was het einde van Petrus' grootspraak. Er was niets meer over van de Rotsman. En toch had Jezus hem zelf de bijnaam "Rots" gegeven, niet omdat hij al zo'n rots was, maar omdat Jezus later door de vervulling met de Heilige Geest een Rotsman van hem zou gaan maken. Maar daarvoor moest eerst zijn eigen trots worden gebroken. Hij ging naar buiten en huilde bitter (Matteüs 26:75, NBV2004). Bittere tranen, maar enkele dagen later zou de opgestane Heer hem royaal vergeven en zich met hem verzoenen... (Johannes 21:15-19). De Heilige Geest zou een paar maanden later daadwerkelijk een Rotsman van hem maken.

Het gaat wat waar of onwaar van het voorgaande betreft om twee aangelegenheden ;

- 1 de uitspraak betreffende de verloochening waarmee Petrus zegt dat hij Jezus niet kent. Zonder twijfel kan worden vastgesteld dat Petrus deze uitspraak deed. Daarom is zij waar;
- 2 met de verloochening had Petrus zichzelf en daarmee het christendom in moeilijkheden gebracht. De verloochening had Petrus geheel voor eigen rekening en verantwoording uitgesproken.

In populaire overeenstemming met hetgeen is gezegd geldt: Het is een volkswijsheid dat wie zijn billen brandt zelf op de blaren moet zitten. Bijgevolg kon een ander, zelfs de Heilige Geest, dat niet voor Petrus doen. De uitspraak betreffende de vervulling met de Heilige Geest is onwaar.

MIDDELEEUWEN EN RENAISSANCE

Na een periode van verval was volgens de humanisten met de Renaissance een nieuwe gouden eeuw aangebroken. De instituties van Europa de verschillende talen en culturen, de grote structuren van rechtspraak en overheid waren al ontstaan in de Middeleeuwen. De Renaissance was gekenmerkt door een nieuwe manier van denken. De oorspronkelijk Italiaanse invloed op andere landen bleef zeker tweehonderd jaar onverminderd sterk. Hij had betrekking op hoge cultuur en was daarom beperkt tot een kleine groep mensen, maar strekte zich wel uit over het gehele gebied waar de literatuur en kunst vertegenwoordigd waren. De omschreven cultuur vond zijn oorsprong in Florence, een stad die met handel en nijverheid zeer welvarend was geworden. Enkele voornamen Toscaanse families droegen bij aan het succes, aan de bekendheid van Florence en zijn inwoners: de Pazzi, de Pitti en de Medici. Zij stimuleerden en ondersteunden artiesten, die zich lieten inspireren door de klassieke Oudheid en die de kunsten en de filosofie een nieuwe impuls gaven. Daarbij bleef het christelijk monotheïsme dominerend.

Bron (bewerkt): Wikipedia.

Desiderius Erasmus speelde bij het voorgaande een onopvallend bijzondere dubbelrol. Hij liet de droom van de humanisten: Rome en de internationale roem die zij aldaar hoopten te verwerven intact, maar hij liet haar 1) wel op de achtergrond. Erasmus was een bedachtzaam humanist. Hij beseftte, weliswaar nog niet helder, in de hoogtijdagen van de katholieke kerk met 2) herinnering aan het Nederlandse milieu, waarin hij was opgegroeid en gestudeerd had, dat er iets hogers is dan Rome en roem. Dat waren een goed geweten en de vrijheid om dit te behouden. Dit tweeledige was volgens Erasmus, abstract en onvolledig gezegd, een gouden regel voor het gestalte geven van de theologie en religie.

THEMA III - EINDE VAN DE INQUISITIE

Nu komt als derde en laatste thema de Inquisitie aan de orde. Deze is in HET VERLEDEN .... en in het RELIGIEUS PERSPECTIEF reeds vrij uitvoerig besproken. Daarom gaat het nu nog slechts om de wijze waarop zij werd beëindigd. De Inquisitie was een rechtbank van het katholicisme met de taak ketterijen op te sporen en te berechten, hetgeen tot de doodstraf kon leiden. De opsporing, de veroordeling en de overdracht van kettters aan de wereldlijke overheden werd namens door het Vierde Concilie van Lateranen (1215) aan hen overgelaten. Kenmerkend voor de hiërarchisch strakke lijn waarmee de kerk wordt bestuurd schreef de paus op 15 juni 2004 een brief naar de Franse kardinaal Roger Etchegaray met de mededeling dat de Inquisitie is opgeheven. Dit was ongetwijfeld een juist besluit. Maar het was niet het einde.

Met opnieuw een blik in de achteruitkijkspiegel kan worden waargenomen, dat de Inquisitie meer dan zeven eeuwen een middel ter geloofsverkondiging was van de katholieke kerk. Met het einde van de Inquisitie leek deze aangelegenheid tot het verleden te behoren. Maar dat was een schijn die bedroog. Was de katholieke kerk maar zo eerlijk en oprecht geweest als Neopolemos, dan was het niet echt gecompliceerd geweest. Het was een moeilijk uit te voeren taak voor JP-II. Hij werd geconfronteerd met een netelig probleem, dat nu samenvattend wordt omschreven. Het netelige werd goeddeels onnodig veroorzaakt door de kerk zelf. Dat is te betreuren. Met enig begrip van en voor de beginselen van de theologie had het christendom - in het bijzonder het katholicisme - constructief orde op zaken kunnen en moeten stellen. Zij had eerlijk en oprecht moeten begrijpen en erkennen dat zij met de instelling van de Inquisitie een fout had begaan. Maar dat ging niet want dogmatisch gold en geldt voor haar dat zij nooit fouten maakt en zelfs niet maken kan. Dat is een grote fout. Het schijnt dat in deze netelige situatie JP-II overwoog: Misschien niet fraai, maar als het niet gaat zoals het moet, dan moet maar zoals het gaat. Zo pleit de kerk zich geheel ten onrechte vrij van schuld aan en verantwoordelijkheid voor de Inquisitie en brengt deze met een vergiffenisverzoek op 12 maart 2000 en een Mea Culpa op 13 mei 2000 zonder enige motivering ten laste van 'de kinderen van de kerk'. Schaamt U zich niet ?

Kees Rijnvos .

29 november 2017

LAREN, NH
